

ОСНОВА (-)СЛОВ(-) И ЊЕНЕ ПРОШИРЕНЕ ВАРИЈАНТЕ (-)СЛОВЕС-, -СЛОВЉЕ, -СЛОВ(И)ЈЕ У МОРФЕМСКОЈ И ТВОРБЕНОЈ СТРУКТУРИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА**

У раду се анализирају речи са основом (-)слов- и њеним проширеним варијантама (-) словес-, словље, -слов(и)је из угла морфемске и творбене структуре савременог српског језика. Прво су анализирани речи једноставније морфемске структуре са основом *слов* у своме саставу (глагол *словити*, именица *слово*, придев *словесан*), а потом речи са основама -слов-, -словље, -слов(и)је (нпр. *месеџслов*, *молићвослов*, *родослов*; *бојословље* / *бојословије*, *језикословље*, *молићвословље*, *обредословље* / *обредословије*, *џразнословље*, *свешћенословље*, *славословље* итд.).

Кључне речи: основа (-)слов(-), проширене варијанте основе: (-)словес-, -словље, -слов(и)је, морфемски састав, творба речи, значење, српски језик.

1 Увод. У српском језику налазимо одређен број речи, углавном функционално маркираних, које у свом саставу имају основу (-)слов- у основној или проширеној морфемској варијанти (словес-, -словље, -слов(и)је). Ове основе јављају се на различитим местима у морфемској структури речи, нпр. као коренска морфема односно творбена основа на коју је додат суфикс (нпр. *словесан*), затим као морфема са лексичким значењем у другом сложеничком делу, нпр. код сложеница на -словље: *славословље*, *бојословље*, *сквернословље*, *џразнословље* и сл. Код другостепених деривата, на пример код творенице *бојословија*, добијеној суфиксацијом, основа (-)слов- творбено-семантички потиче од речи сложене структуре *бојословски*, односно првог дела синтагме *бојословска* (*бојослов-*) *школа* (суфикс -ија) итд. Иако је јасно да се ради о морфемима која је структурно (генетски) и лексички повезана са речју *слово* (данас сачуваној претежно у значењу „писмени знак у писму, азбу-

* vladjovanovic@hotmail.com

** Рад је написан у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика*, бр. 178009, чији је покровитељ Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ци, који обично одговара одређеном гласу“), речи у којима се ова морфема јавља и творбено значење које у твореницу уноси указује на своје-врстан семантички потенцијал морфеме (-)слов(-) коју лексема *слово* са становишта савременог језичког стања нема. Из синхроног савременог угла посматрано, данас нема просте, нетворене речи са основом (-)слов-чије би се значење односило на појмове знања, говора, науке и сл., какво ова основа има у споју са другим творбеним елементима у речима: *блаїослов, блаїословиїи, боїослов, блаїословен, боїословствивоваїи, боїослови-сање, врлинослов, злословије, злословиїи, мученикослов, обредослован, словесностї, їразнослован, їразнословље, їреблаїословен, славословије, славословље* итд. Глагол *словиїи* у значењу „беседити, говорити“ данас је застарео¹, а, такође, не постоји проста реч других категорија са основом *слов* са овим или њему сличним садржајем.

У домаћој литератури речи са основом (-)слов(-), колико је нама познато, нису биле предмет засебних дериватолошких истраживања, иако су све оне, осим глагола *словиїи* и именице *слово*, творенице (додајмо и то да њихов број није занемарљив). Разлог њихове слабије проучености можда лежи у томе што се ради о функционалностилски обележеним речима које нису подједнако познате свим говорницима српског језика, а велики број њих, нажалост, није забележен у описним речницима савременог српског језика иако су у питању речи са компонентом српске православне духовности и културе (уп. РМС; РСЈ). Као један од средишњих циљева у овом раду биће анализа речи са основом (-)слов(-) из угла творбене структуре, значења и употребе у савременом српском језику. Грађа за ово истраживање црпена је из различитих извора, поред осталог из описних и специјалних речника (РСАНУ; РМС; Енци. правосл.), као и из текстова богословског садржаја, будући да у њима има највише забележених примера са основама *-словље* и *-слов(и)је*. Уз примере преузете из описних речника, поред скраћенице речника РСАНУ или РМС, наведен је и примарни извор, који је обележен скраћеницом из тога речника. Проширени списак разрешених скраћеница Речника САНУ дат је у 19. књизи, а списак разрешених скраћеница Речника МС дат је у 1. књизи овог речника.

2. Терминолошка питања у морфемској и творбеној анализи речи с основом (-)слов(-). Када погледамо морфемски састав речи са основом (-)слов(-), које смо за ову прилику издвојили, уочавамо неколико типова

¹ У Речнику Матице српске глагол *словиїи* обележен је квалификатором *застї.*

твореница. Ту су, као прво, творенице са морфемом *слов(ес)*- која има функцију корена речи (и творбене основе) (словесан, словити), затим другостепени и вишестепени деривати, као што су: *бесловесан, словесност, бесловесност, бесловесије* итд., потом речи у којима се морфема (-) *слов-* и проширене основинске варијанте налазе у функцији везаних основа² у другом сложеничком делу, будући да се помоћу њих граде творенице према одговарајућем творбеном моделу, нпр. *месеџслов, молишвослов, родослов* итд. Поменуто везану основу *-слов* у другом делу сложене речи можемо сматрати суфиксоидом, јер у себи садржи значење еквивалентно значењу какве самосталне речи (уп. *-слов* „стручњак, специјалиста” у *бојослов, језикослов* и сл.). Историјски посматрано, сложене речи са везаном основом *-слов* у великој мери представљају калкове према грчком језику, који је сматран узором у срединама византијског црквеног и културног утицаја (уп. Цейтлин 1986: 262). Сама реч *слово*, која је у сличним гласовним варијантама позната свим словенским језицима³, у терминологији православне духовности она представља семантички грецизам, што најбоље илуструје почетак Јев. по Јовану: *ἰσχυρὸν ἔκ* слово и његов грчки предлогак: *ἔν ἀρχῆν ὁ λόγος* (уп. Цейтлин 1986: 212). Пошто се сложено филозофско-религијско значење грчког *λόγος* није могло превести на словенски језик, узет је као лексички еквивалент семантички калк⁴ (Цейтлин 1986: 212).

У домаћој литератури о творби речи употреба термина *афиксоид* (префиксоид и суфиксоид) често се тиче интернационалних основа грчког и латинског порекла, које се налазе у првом или другом делу сложене речи, док се код појединих аутора експлицитно пориче могућност

² Под термином везана основа подразумевамо коренски сегмент речи са лексичким значењем, који се никада не јавља самостално, већ као творбени елемент у саставу двеју или више речи. Детаљније о изучености проблема *везаних основа* у српском језику в. у Јовановић 2016: 104–106.

³ Уп. нпр. рус., буг. *слово*, словен., чеш., словач. *slovo*, пољ. *słowo* итд.

⁴ У литератури је истакнута сложеност концепта *слово* (логос), који се развио у библијско-богословској сфери захваљујући контексту *Пролога Јеванђеља по Јовану*. Е. М. Верешчагин, на пример, наводи чак осам „семантичких компонената” лексеме *слово*. Неке од тих компонената као што су „вечност слова“, „его божественно происхождение” итд. представљају, по нашем мишљењу, особености, карактеристике слова (=Слова) односно логоса (=Логоса), а не значење у ужем смислу (уп. Верешчагин 1997: 37). Позивајући се на резултате поменутог аутора, З. Никитовић (2014: 7) уз појам „семантичка потврда” употребљава и појам „комплекс асоцијација” уз именицу *слово*.

да се основе домаћег порекла нађу у функцији суфиксоида.⁵ Међутим, у речима сложене структуре као што су *молићивословље*, *бојословље*, *језикословље*, *обредословље*, *природословље*, *свешћенословље*, *славословље* и сл. издваја се елемент домаћег (словенског) порекла *-словље*, који се може сматрати суфиксоидом. У конкретном случају *-словље* уноси у први део сложенице значење „знање о некој (научној) области“. Посматрано из угла реченице, суфиксоид *словље* у језику се не јавља самостално, из чега се закључује да он делом припада афиксалним, несамосталним морфемама са особеном творбеном семантиком. На другој страни, између суфиксоида и основе постоји интерфикс *о*, па се и по граматичком критеријуму суфиксоид разликује од суфикса као афиксалне морфеме (ШАНСКИЙ 2010: 299).

3. MORFEMСКА И ТВОРБЕНА АНАЛИЗА РЕЧИ С ОСНОВОМ (-)СЛОВ(-). Примери којима располажемо показују да основа (-)слов(-) у речима савременог српског језика заузима различито место у морфемској структури речи, при чему се код изведеница она јавља као коренска морфема (понегде и као творбена основа), док се код сложеница јавља најчешће у другом сложеничком делу као лексичка несамостална морфема са одређеним појмовним значењем. У раду ћемо одвојено анализирати речи са основом (-)слов(-) тако што ћемо анализирати прво речи једноставније морфемске односно творбене структуре (глагол *словити*, именицу *слово*, придев *словесан*). У оквиру ових одељака анализираћемо творенице које су мотивисане поменути речима (у првостепеној или другостепеној деривацији), док ћемо у другом делу рада издвојити и анализирати речи са основом *-слов* и њеним проширеним варијантама *-словље*, *-слов(и)је* у другом делу сложеница.

3.1. Глагол *словити*. У Речнику Матице српске глагол *словити* обележен је квалификатором заст., са наведеним првим значењем „говорити“: *Почела су се ња њлемена називајти „Словенима“ јер су мојли међу собом словити, њоворити* (Нен. Љ., РМС V, 862). Као творбена основа, глагол *словити* добро се чува у савременом српском језику у глаголу *ословити* „обратити се коме речима, говором“ итд. Историјски (етимолошки) посматрано, од презентског корена глагола слүти словж „heissen, berühmt sein“ створени су инфинитиви на *-ити* *словити*, *словем* и *-ити*

⁵ „Домаћих суфиксоида нема, а не види се ни како би их могло бити“ (Клајн 2002: 164).

словийи, словим. Истог корена је прасл. изведеница *slovo, slovese* (Скок III, 288–289, под *sluti*), при чему се може претпоставити да је именица мотивисана глаголом. Говорење је старије од писања и писма, па тако и етник Словен такође је мотивисан глаголском семантиком „онај који слови, говори“.

У савременом српском језику глагол *словийи* налази се у другом делу глаголских сложеница насталих слагањем или срastaњем. Реч је о следећим сложеницама (комполитима и сраслицама):

блајословийи (> благослов, благословљење; о + благословити: облагословити > облагословљење, облагословљен > облагословљеност) „излити своју милост на некога или на нешто, дати благослов“: *И Бој блајослови Ноја и синове њејове, и рече им: рађајше се и множише се, и најунийше земљу* (Дан. Ђ., РСАНУ I: 620).

Према глаголу *блајословийи* изведена је глаголска именица *блајословљење* (Мат., РСАНУ I, 620). Такође, од истог глагола изведена је именица са нултим суфиксом *блајослов*: „милост коју Бог излива на некога или на нешто; благостање, срећа”⁶: *Најјослије одсијече му косу ... и јомоли се да би на јлаву дјејеша ... сишао блајослов Божји* (Дан. Ђ., РСАНУ I: 618).

Од глагола *блајословийи* трпни придев *блајословен* лексикализовао се у права придевска значења: 1. „који је примио благослов, на коме је благослов“: *Радуј се блајодайна! Госјод је с шобом, блајословена си ти међу женама* (Вук, РСАНУ I, 619), *Вера је једини блајословени шемељ живоша личној и живоша друшћивеној и уређења државној* (Вељковић 2015: 25); 2. „благотворан, користан“: *Она [Ковиљача] има мнојо имена, али још није била срећна, да јој се да име, које би одјоворило блајословеноме раду њезиних вода* (Мил. М. Ђ., РСАНУ I, 619); 3. „срећан, блажен“: *Треба консолидовајти земљу, а шoliko нейријашеља има ова блајословена јруда* (Никол. Д., РСАНУ I, 619) итд.

Такође, од глагола *блајословийи* настао је префиксирани глагол помоћу префикса *о-*, којим је, не мењајући значење мотивног глагола,

⁶ Речник српскохрватског књижевног и народног језика даје и друга значења, као што су „знак крста којим свештено лице симболично призива бојју милост на некога“, „дозвола, одобрење више црквене власти да се изврши неки чин за који постоји канонска препрека (нпр. за склапање брака)“. Међу значењима налазе се и она из општеупотребне сфере, нпр. „призивање бојје милости на некога, изражавање жеље за нечији успех и срећу (обично од стране родитеља)“, „зравица којом се исказују разне жеље (обично на свадби)“, „сагласност, пристанак на нешто (обично са жељом да му то буде срећно)“ итд.

само наглашено извршење радње: *облајословиџи* „излити своју милост на некога, на нешто, дати благослов, благословити“: *Тада је један змај ... ѿрелеџио у Русију. Али ѿа је Христјос „облајословио“ и рекао, да се ујозна „с кјером“ цара ѿрчкоја и да ју узме за жену* (Дуч. С., РСАНУ XVI, 286). Затим је од њега изведена глаголска именица *облајословљење*, а потом именица *облајословљеностј* „особина онога који је облагословљен“: *Обојословљеностј наше беседе Духом Свеџим о Првом Теолоју Цркве Госјогу Исусу Христју ... насушна је ѿџреба у служби бојословској и црквеној* (ПЕРОВИЋ 2011: 15);

бојословиџи (> богословљење; богословство > богословствовати > богословствовање итд.) „говорити, писати о Богу“; од глагола *бојословиџи* изведена је именица *бојословствјво*, а према њој глагол *бојословствјвоваџи* у истом значењу као *бојословиџи* „писати, говорити о Богу“: *Шарген је бојословствјвовао у фанџазмима* (ПЕРОВИЋ 2011: 39). Глаголска именица *бојословствјвовање* изведена је од глагола *бојословствјвоваџи*: *Бојословствјвовање које исјуџџа из вида Божију вољу о нашем осџајању у сџању биџија ... замајљује ѿроблем односа свеџостји и вечној добробиџија, с једне, и ѿреха и вечној злобиџија, с грује сџране* (ПЕРОВИЋ 2011: 54). Према глаголу *бојословиџи* изведена је суфиксацијом (-исање) глаголска именица *бојословисање* „изношење, интерпретирање богословског знања“: *Језик (као и ум) мора да „сазри“ за „словесно узлеџање ка Смислу, за разумно бојослужење и бојословисање“* (БАЈИЋ 2007: 113);

краснословиџи у значењу „говорити красно, кићено, лепо и изражајно, на уметнички начин, рецитовати, декламовати” – *Ову је ѿјесму краснословио у србској школи карловачкој на свеџосавској слави* (Бег. Н., РСАНУ X, 430) – настало је срastaњем двеју речи: прилога *красно* и глагола *словиџи*;

ѿразнословиџи у примарном значењу „празно, испразно словити, говорити о ономе што није духовно вредно, што није у вези са спасењем“, односно у детерминолоогизираним значењу „говорити нешто што нема значења ни смисла” (РМС IV, 851) настало је срastaњем прилога *ѿразно* с глаголом *словиџи*;

славословиџи у значењу „молитвено прослављати Бога, ређе и кога од светих” у даљој деривацији мотивише глаголску именицу *славословљење*: *Хриџћанин [учесџвује у] ... славословљењу Боја и ѿаниџричком ѿџшењу са њим* (ПЕРОВИЋ 2011: 204), итд.

3.2. Именица *слово*. За разлику од глагола *словиџи* који је данас застарео, именица *слово* припада општеупотребној лексици савременог

српског језика. Најобичније значење у којима се именица *слово* данас употребљава јесте оно које је и у Речнику Матице српске означено под 1а.: „писмени знак у писму, азбуци, који обично одговара одређеном гласу” (РМС V: 862). Невелик број твореница мотивисаних именицом *слово* у српском језику, као што су *словоливац*, *словославац*, *словце*, у садржају имају ово значење именице *слово*. Друга значења у Речнику обележена квалификатором арх. звуче архаично из угла општеупотребне лексике српског језика, нпр.: „реч” (слово Божије), затим „говор, беседа у различитим свечаним или тужним приликама” (поздравно слово) итд.

У описним речницима савременог српског језика (в. РСЈ; РМС) није забележено значење речи *слово* према грчком *λόγος* којим се у православном хришћанству, утемељеном на ћирило-методијевској традицији, именује Син Божији (Јов. 1, 1).⁷ Владика Николај Велимировић у *Охридском њролоџу* именицу *слово* („Слово“) употребљава управо у том значењу: *Да созерцавам Госиода Исуса Христиа као божанско Слово (Лојоса), и ѿ: 1. како је ѿроједини Бої све саздао Словом Својим, ѿј. Христѿом Госиодом, 2. како је бесловесан сваки човек који се удаљава од Христиа, Слова Божјега, и у коме нема Христиа* (Велимировић 2008: 12).

3.3. ПРИДЕВ *СЛОВЕСАН*. У морфемској структури придева *словесан* разликујемо коренску морфему *слов-*, део проширене основе *-ес-* и придевски наставак за облик у мушком роду једнине *-ан*. Из угла историјске творбе речи, код придева *словесан* разликујемо творбену основу *словес-* и суфикс за творбу придева *-ан*. Ако се погледају значења овог придева – прво оно које припада сфери православне духовности: „који живи у вери по Христу (Слову Божијем), који је на путу обожења“: *А словесно биће човек, ѿриван је и на само обожење* (Перовић 2011: 203), а затим и друго значење, које бележе речници „који правилно слови, резонује и сл., разуман“: *Човек масе живи само чулним живошом, ѿо је ѿре живошарење ... но живош свесна и словесна човека* (Скерл., рмс V: 862), закључиће се да је у основи овог придева присутна глаголска мотивација.

Као придев супротног значења с префиксом *без-* имамо придев *бесловесан*, чије је примарно (терминолошко) значење „који нема словесну природу, лишен словесности“: *Да созерцавам ... како је бесловесан сваки човек који се удаљава од Христа, Слова Божјега* (Велимировић

⁷ Поред овог значења, именица *слово*, *словес* у црквенословенском језику означавала је „реч“, „изговор речи“, „говор“, „учење, наука“, „заповести” (Ремнева и др. 1999: 206, у речнику).

2008: 12), док је друго значење настало детерминологодзацијом примарног „који нема разума“: *Она [искра божества] се зове ум, по ком се разликујемо од бесловесних животиња* (Стер., РСАНУ I: 492).

У грађи је забележен придев *бесловесије*, који се творбено може интерпретирати као изведеница настала суфиксацијом предлошко-падешке конструкције, при чему је у питању црквенословенски суфикс *-ије*. Или је пак цела реч преузета из црквенословенског (рускословенског) у српски књижевни језик, у истом значењу као именица *бесловесност*, нпр. *Господ ће истражити од нас одговор на питање шта смо учинили са силама које су нам биле даје за развијање дарова, а ми их у међувремену употребљивали на три; односно на бесловесије* (Перовић 2011: 70).

Од придева *словесан* изведена је именица *словесност* у значењу „теоријско знање о нечему, научност, знаност“: *Доказивање ставова вере био би contradictio in adjecto. Ипак, то не значи да је вера (хришћанска) лишена словесности и да представља јуку пројекцију човека и празну фантазију* (Правосл. мис. 2016: 15).

Према придеву *бесловесан* деривирана је именица *бесловесност*, у значењу „особина онога који је бесловесан, који не живи у вери по Христу (Слову Божијем), који није на путу обожења“, односно „особина онога који нема разума, свести и сл.“: *Да би се шелеса [мртваца] ... у најредак од људској неразуму и од скојске бесловесности сачували ... да се нареди: 1, Да се свако старо робље ... заустити* (СА 1879, РСАНУ I: 492).

3.4. Именичке сложенице са основом *-слов* у другом делу и њеним проширеним варијантама: *-слов(и)је*, *-словље*.

1) основа *-слов* / *-словље* у значењу „књига, рукопис и сл.“

месеџслов / **мјесеџслов** а. „књига у којој су хронолошким редом, по месецима односно празницима описана житија светаца; сама имена светаца, односно њихов редослед у таквој књизи“: *У Пролоју и месеџслову руском стиоји, да су моћи Пејкине пренесене из ошачаства јој у Трнов і. 1201* (Рув. И., РСАНУ XII: 411), *Стари пој ... умрије. У село стижу нови ... са силесијом књиа, међу којима нији је било часловца, ни мјесеџслова* (Ђор. С., РСАНУ XII: 411) итд.; б. „календар са означеним верским и другим празницима” (Љуб., РСАНУ XII: 411);

молишвослов „богослужбена књига из које свештеник чита молитве у предвиђеним приликама, требник“: *Уледам ја на једном стиолчићу један молишвослов њиов, узмем ја и ошворим* (Цвјетк., РСАНУ XIII: 20), (Енц. правосл. II: 1253);

родослов / родословље 1. „историја, лоза, стабло неке породице, порекло, генеалогичка“; 2. „документ, спис, цртеж и сл. са подацима о прецима“ (РМС V: 555).

2) основа -словље / -словије у значењу „теоријско знање о некој науци; излагање, изношење каквог садржаја; наука, дисциплина и сл.“

богословије „в. богословље“: *Православно догматично богословије ... има да изложи хришћанске догмате у систематском поретку ... у духу православне цркве* (Шев. М., РСАНУ II: 7);

богословље „наука о Богу, о вери, теологија“: *Монах Сава нарочито пажњу обратио је био богословљу и изучавању догмата православне цркве* (Радон. Ј., РСАНУ II: 7);

језикословље „наука о језику, филологија, лингвистика“: *Учио је Хери ... философију и језикословље, са особитом наклоношћу ка њерманским, нарочито старонордским студијама* (Мијалк., РСАНУ VIII: 708);

молитвословље „молитвени текстови; говорење молитава“: *Теологија Тийика, молитвословље и доксологија Тийика ... ваијуће су шеме постојнуклеаристичкој хришћанској богословља* (Перовић 2011: 67), (Енци. правосл. II: 1253);

обредословије „в. обредословље“: *А знаш ли правило службе како ваља и обредословије?* (Лаз. Л., РСАНУ XVI: 432);

обредословље „наука, учење о верским обредима, о одржавању службе божје, литургија“: *Предаје се у богословији ... каноничко право; обредословље; појање* (Мил. М. Ђ., РСАНУ XVI: 432), *Целокупан животи Цркве одвија се у благодати, и сав он освештава се и мимо свети Литургије, у шем друтих Тајни и Обредословља* (Перовић 2011: 61);

празнословље „говорење о ономе што није духовно вредно, што није у вези са спасењем; (ир.) „празно говорење, блебетање“: *Боље је сивати, него време проводити у празнословљу* (Вељковић 2015: 75);

природословље „наука о природи и природним појавама“ (РМС V: 97);

свешћенословље „оно што садржи Реч Божију (Слово Божије – Свето писмо); говорење и писање о Богу и божанском“: *Жива шеологија (свешћенословље) делатна је само у присуству живота носиоца конкретне епохе; нема ли њега, шеологија заида или у новаторство без покрића, или поштаје конзервативизованом* (Перовић 2011: 204).

славословље „молитва за време јутрења и повечерја; уопште молитвено прослављање Бога“: *Прошвник наш, ђаво, проиони [се] тласом славословља Боју* (Вељковић 2015: 25), (Енци. правосл. III: 1772). У творбеном

односу са глаголом *славословиџи* и именицом *славословље* налази се придев *славословни* у значењу „који је посвећен славословљу, тј. слави Господа Бога“: *Он [ујокојен монах] ће се још и славословним одама олашавати* (ПЕРОВИЋ 2011: 179);

3) основа *-слов* у значењу „онај који се бави науком, учењем о оном што значи први део сложенице; онај који словесно разговара, беседи са неким и сл.”

боџослов „стручњак за богословље, теолог“⁸ (РСАНУ II: 7); према именици *боџослов* изведен је придев *боџословски*, а помоћу суфикса *-ија* настала је именица *боџословија* (према синтагми *богословска школа*): *У Карловцима је још одавно била боџословија* (Вук РЈ.: 871, под *школа*), *Поред малих школа у Београду је 1808 заснована Велика Школа, а 1810 Боџословија или Боџословска Школа* (Вукић. М., РСАНУ II: 7);⁹

двојеслов („Двојеслов“) „онај који беседи, разговара са саговорником, сабеседник; део агиоантропонима уз св. Григорија“:¹⁰ *Папа римски Свети Григорије Двојеслов или Сабеседник, тако прозван због дивних беседа својих, би рођен у самом Риму око 540. године* (www.spc.rs/sr/sveti-grigorije-dvojeslov/ приступљено 17. 5. 2018. године);

језикослов „онај који се бави проучавањем језика, језички стручњак, филолог, лингвист“¹¹: *Докъ се не позна савъ живоиъ езика, доише се не моју ни његови закони проиисиваџи ... То су наши езикослови моји досадъ сви редомъ искусиџи* (Нинк., РСАНУ VIII: 707–708);

краснослов „онај који о свему суди са гледишта лепог, онај који има развијен смисао и осећање за лепо, естетa“ (Поп. Ђ., РСАНУ X: 430);

Христџослов „онај који красно, зналачки и с љубављу говори и пише о Господу Исусу Христу“¹² итд.

⁸ Речник САНУ бележи именицу *боџословац* у истом значењу: *Богословац по струци ... Милићевић се бавио различним пословима као нестручњак* (Скерл., РСАНУ II: 7), *А зар ја њу не могу удати за богословца?* (Весел., РСАНУ II: 7).

⁹ Према именици *боџословија* изведени су придеви *боџословијин*, *боџословијски* (в. под тим одредницама у РСАНУ).

¹⁰ Термин за поменути део агиоантропонима назива се *аџномен*. Овој проблематици посвећен је одељак под називом *Аџномени* у Бајић 2013: 245–257.

¹¹ Речник САНУ бележи именицу *језикословац* у истом значењу: *Ви, језикословац, знате врло добро, да различни народи дају истој ствари, послу или одношају различна назвања* (Богиш., РСАНУ VIII: 708).

¹² Овако је приређивач назвао св. Јустина (Поповића) у наслову збирке његових сабрањих дела (Поповић 2007).

4. ЗАКЉУЧАК. На основу спроведене анализе закључујемо да се на плану морфемске структуре основа (-)слов- у свим наведеним примерима издваја као коренска морфема, повезујући се на синхронном плану структурно и семантички са именицом *слово* и глаголом *словити*.

Творбена структура анализираних речи умногоме је сложенија од морфемске. Као што примери показују, начелно се могу издвојити две групе твореница. Једну чине творенице са основом (-)слов(е)- код којих се творбена мотивација у првом степену творбе везује за глагол *словити* у значењу „говорити, беседити“: *словесан*, *ословити*, *блајословити*, *краснословити*, *ћразнословити* итд. У оквиру исте групе налазе се творенице настале у даљој деривацији (другог, трећег степена), нпр. од глагола *блајословити* изведена је именица са нултим суфиксом *блајослов*, од глагола *бојословити* изведена је именица *бојословисање* итд. Другу групу твореница чине речи које у свом саставу имају везану основу *-слов*, *-словље* (арх. *-слов(и)је*) као лексички несамосталну морфему са одређеним појмовним значењем, нпр. везана основа *-слов* са значењем „књига, рукопис и сл.” у примерима *месеџслов* / *мјесеџслов*, *молићвослов*, *родослов* и сл.

Иако је у историјскојезичком смислу знатан број сложеница са поменутиим везаним основама настао у процесу калкирања према грчком језику узору, а потом у савремени српски језик непосредно усвојен из црквенословенског, везане основе *-слов* и *-словље* (арх. *-слов(и)је*) из перспективе савременог стања представљају творбена средства са одређеним лексичким значењем, којима се, према одговарајућем творбеном моделу, граде именичке сложенице: *двојеслов* („Двојеслов“), *језикослов*, *Христослов*, *бојослов*; *бојословље*, *језикословље*, *молићвословље*, *обредословље*, *ћразнословље*, *ћприродословље*, *свешћенословље*, *славословље* итд.

Управо због чињенице да се од домаћих творбених морфема са лексичким значењем граде сложенице по истом моделу као што се у стручним терминологијама из разних области знања граде речи специјалне (терминолошке) употребе од грчких и латинских основа, везане основе *-слов*, *-словље* (арх. *-слов(и)је*) сматрамо суфиксоидима семантички еквивалентним основама грчког порекла (уп. *-словље* / *-слов(и)је* са *-логија* односно *-слов* са *-логи*).

ИЗВОРИ

- ВЕЛИМИРОВИЋ 2008: Николај Велимировић. *Охридски ѓролої*. Лелић – Ваљево: Епархија Ваљевска и Манастир Лелић.
- ВЕЛИМИРОВИЋ 2003: Николај Велимировић. *О Боїу и људима*. Ваљево: Глас Цркве.
- ВЕЉКОВИЋ 2015: Г. Вељковић. *Православни ѓодсеїшник за ѓресїуїну 2016. їодину*. Крагујевац: Духовни луг.
- ВУК РЈ. 1898: Вук Стефановић Караџић. *Срїски рјечник* (истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима). Треће (државно) издање. Биоград.
- ЕНЦ. ПРАВОСЛ. I–III: *Енциклоїедија ѓравославља I–III* (штампано с благословом Његове Светости Патријарха српског господина Павла) / Димитрије М. Калезић (гл. ур.). Београд: Савремена администрација, 2002.
- ПЕРОВИЋ 2011: Давид Перовић. *Пројаве хришћанскої еїѓоса у Домосїроју сїасења, кроз личностї, и у боїословљу. Сїѓослови о хришћоїїхїји као нарави ѓо Хришћу и о нарави анїїхришћовскої*. Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања.
- ПОПОВИЋ 2007: Јустин Поповић. *Боїоносни Хришћослов*. Манастир Хиландар.
- ПРАВОСЛ. МИС. 2016: *Православни мисионар*. Суботић, Оливер (ур.). св. 348, новембар–децембар (2016).
- РМС I–VI: *Речник срїскохрвайскої књижевної језика*. Нови Сад–Загреб: Матица српска и Матица хрватска (I–III), Нови Сад: Матица српска (IV–VI), 1967–1976.
- РСАНУ I–XX: *Речник срїскохрвайскої књижевної и народної језика* (до сада изашло 20 књига). Београд: Српска академија наука и уметности, 1959–.
- РСЈ: *Речник срїскоїа језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БАЉИЋ 2007: Ружица Бајић (Левушкина). *Боїослужбени језик у срїскої ѓравославної цркви (їрошлостї, савремено сїање, ѓерсиекїиве)*. Београд: Манастир Бањска и Институт за српски језик САНУ.
- БАЉИЋ 2013: Ружица Бајић (Левушкина). *Лексика из сфере ѓравославне духовностї у срїском језику и њена лексикоїрафска обрада*. Рукопис

- докторске дисертације одбрањене на Филолошком факултету Универзитета у Београду 2013. године, 477 стр.
- ВЕРЕЩАГИН 1997: Е. М. Верещагин. *История возникновения древнего обеславянского литературного языка*. Переводческая деятельность Кирилла и Мефодия и их учеников. Москва: Мартис.
- ЈОВАНОВИЋ 2016: Владан Јовановић. Везане основе домаћег (словенског) порекла у морфемској и творбеној структури српског језика. *Зборник Машице српске за филологију и лингвистику*, 69/1, 103–113.
- КЛАЈН 2002: Иван Клајн. *Творба речи у савременом српском језику. Први део: слањање и префиксација*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Матица српска.
- НИКИТОВИЋ 2014: Зорица Никитовић. *Сложенице у оригиналним српско-словенским дјелима сакралног карактера*. Бања Лука: Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци.
- РЕМНЕВА И ДР. 1999: М. Л. Ремнёва, В. С. Савельев, И. И. Филичев. *Церковнославянский язык*. Москва: Филологический факультет.
- ЦЕЈТЛИН 1986: Р. М. Цейтлин. *Лексика древнеболгарских рукописей X–XI вв*. Софија: Издательство Болгарской академии наук.
- ШАНСКИЙ 2010: Н. М. Шанский. *Очерки по русскому словообразованию*. Москва: УРСС.

СКОК I– IV: Petar Skok. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I– IV. Zagreb: JAZU, 1971–1974.

Vladan Z. Jovanović

Stem (-)slv(-) and its extended variants (-)slv(-), -slvlje, -slv(i)je in morphemic and derivational structure of the Serbian language

Summary

The paper analyses words containing the stem (-)slv- and its extended variants (-)slv(-), -slvlje, -slv(i)je from the perspective of the morphemic and derivational structure of the contemporary Serbian language. On the level of morphemic structure, the stem (-)slv- is singled out as a root morpheme in all the examples discussed, thus being connected, on

the synchronical level, both structurally and semantically, with the noun *slovo* and the verb *sloviti*. The derivational structure of words analysed is more complex than the morphemic one. Basically, one could extrapolate two groups of derivatives. One group is made of derivatives with the stem (-)слов(es)-, with which the derivative motivation in the first degree of derivation is connected with the verb *sloviti*, meaning “to talk, to speak”: *slovesan*, *osloviti*, *blagosloviti*, *krasnosloviti*, *praznosloviti*, etc. In the scope of the same group, there are derivatives made in further derivation (in the second and the third degree), e.g. from the verb the *blagosloviti*, the noun *blagoslov* was derived with the use of zero suffix, from the verb *bogosloviti* the noun *bogoslovlje* was derived, etc. The other group of derivatives consists of compounds which have the stem -слов, -slovlje and -слов(i)je as their part, which is a lexically dependent morpheme with a specific conceptual meaning, e.g. the linked stem -слов/slovlje with the meaning “a book, a manuscript, etc.” in examples such as *mesecoslov/mjesecoslov*, *rodoslov/rodoslovlje*. Even though in the historically linguistic sense a considerable number of compounds with the above mentioned linked stems appeared in the process of calquing according to the Greek linguistic pattern, and then directly adopted into the contemporary Serbian language from the Old Church Slavonic, the linked stems -слов and -slovlje (arch. -слов(i)je) from the perspective of contemporary conditions represent derivative means with a specific lexical meaning, which, according to the corresponding derivative model form nominal compounds: *dvojeslov* (“*Dvojeslov*”), *jezikolov*, *Hristoslov*, *bogoslov*, *bogoslovlje*, *jezikoslovlje*, *molitvoslovlje*, *obredoslovlje*, *praznoslovlje*, *prirodoslovlje*, *sveštenoslovlje*, *slavoslovlje*, etc.

Keywords: stem (-)слов(-), expanded variants of the stem (-)sloves-, -slovlje, -слов(i)je, morphemic structure, word formation processes, meaning, Serbian language.